

Liikuntarakentamisen oppaiden käyttäjäselvitys

Esteettömyyttä koskeva tieto

LAB-ammattikorkeakoulu
Liiketalouden ja matkailun ala
Liiketalouden koulutus
Palveluliiketoiminta
Syksy 2022
Joni Fredman

Tiivistelmä

Tekijä(t) Fredman, Joni	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 28 + 3	Valmistumisaika Syksy 2022
Työn nimi Liikuntarakentamisen oppaiden käyttäjäselvitys Esteettömyyttä koskeva tieto		
Tutkinto ja koulutusala Liiketalouden koulutus, Palveluliiketoiminta		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Aija Saari, Tutkimuspäällikkö, Suomen Paralympiakomitea		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö toteutettiin toimeksiantona Suomen Paralympiakomitealle. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli luoda Paralympiakomitealle selkeä kuva siitä, miten eri sidosryhmät kokevat esteettömyyttä koskevat tietotarpeet ja millaisessa muodossa he tietoa esteettömyydestä haluaisivat jatkossa saada.</p> <p>Teoriaosuudessa käsitellään liikunnan edellytyksiä, rakentamiseen liittyviä lakisäädöksiä ja liikuntapaikkarakentamisen edellytyksiä. Lisäksi teoriaosuudessa on määriteltä esteettömyyttä ja saavutettavuutta, sekä miten ne näkyvät rakentamisessa. Teorian rakentamisessa on käytetty monipuolisesti lähteitä kirjallisuudesta sekä hyödynnetty alaa kuvaavien toimijoiden materiaaleja. Toiminnallisessa osiossa on kuvattu tutkimusmenetelmät, joilla haluttu tieto on kerätty ja minkälaisia alustavia tuloksista niistä saatiin.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimustuloksien avulla Suomen Paralympiakomitea saa hyödyllistä tietoa valikoidulta sidosryhmiltä oppaiden nykytilasta ja tärkeimmistä esteettömyyttä koskevista tietotarpeista, joita se pystyy hyödyntämään mahdollisessa jatkohankkeessa.</p>		
Asiasanat Esteettömyys, liikuntapaikkarakentaminen, kehittäminen		

Abstract

Author(s) Fredman, Joni	Type of Publication Bachelor's Thesis	Published Fall 2022
	Number of Pages 28 + 3	
Title of Publication User review of construction of sport facilities Accessibility information		
Degree and field of study Bachelor's degree		
Name, title, and organization of the client Aija Saari, Research Manager, Finnish Paralympic committee		
Abstract <p>The thesis was an assignment for the Finnish Paralympic Committee. The aim of this thesis was to create a clear picture for the Paralympic Committee of how different stakeholders perceive their information needs regarding accessibility and in what form they would like to receive information about accessibility in the future.</p> <p>The theoretical part deals with the prerequisites for physical activity, legal regulations related to construction, and the prerequisites for the construction of sports facilities. In addition, accessibilities are defined in the theory part and how they appear in construction sites. The theoretical part was made using various sources from the literature, as well as the materials describing the accessibility field. The functional section describes the research methods used to collect the desired information and what preliminary results emerged from them.</p> <p>With the help of the research results of the thesis, the Finnish Paralympic Committee receives helpful information from selected stakeholders about the status of guides and most important information regarding accessibility. These results can be used in a possible follow-up project</p>		
Keywords Accessibility, sports facility construction, development		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Liikunta ja rakentaminen	3
2.1	Liikunnan harrastamisen edellytykset	3
2.1.1	Rakentamisen asetukset	5
2.1.2	Liikuntapaikkarakentaminen	6
2.2	Esteettömyys ja saavutettavuus.....	7
3	Liikuntarakentamisen oppaat ja niiden kehittäminen	15
3.1	Suomen Paralympiakomitean esittely	15
3.1.1	Liikuntapaikkajulkaisujen oppaat.....	15
3.1.2	Nykytila ja muutoksen tarve	17
4	Työn toteutus	18
4.1	Tutkimusmenetelmät	18
4.2	Sidosryhmäkysely.....	18
5	Johtopäätökset	25
6	Yhteenveto ja Pohdinta.....	26
	LÄHTEET	29

Liite 1. Asiakaskyselylomake

Liite 2. Liikuntapaikkarakentamisen neljä esteettömyyteen keskittyvää opasta

1 Johdanto

Maankäyttö- ja rakennuslaissa säädetään rakentamista koskevat yleiset edellytykset, olennaiset tekniset vaatimukset sekä rakentamisen lupamenettely ja viranomaisvalvonta. Tarkemmat rakentamista koskevat säännökset ja ohjeet kootaan Suomen rakentamismääräyskokoelmaan (Finlex 2022.). Esteettömyys on laissa määritelty käsite. Esteettömyydessä on kyse ihmisten moninaisuuden huomioon ottamisesta rakennetun ympäristön suunnittelussa, toteuttamisessa ja kunnossapidossa. Esteettömät ympäristöt yhdessä saavutettavien palvelujen, käytettävien välineiden ja ymmärrettävän tiedon kanssa mahdollistavat yhdenvertaisen osallistumisen toteutumisen (Invalidiliitto).

Opinnäytetyön tarkoitus on auttaa Paralympiakomitean hanketyöryhmää havainnollistamaan eri sidosryhmien esteetöntä rakentamista ja suunnittelua koskevat tietotarpeet sekä millaisessa muodossa niitä käytetään. Tarkoituksena on saada tietoa myös siitä palvelevatko nykyuotoiset oppaat painetussa muodossa sidosryhmien tarpeita.

Oman silmäsairauteni vuoksi näkökykyni on voimakkaasti heikentynyt ja olen sen seurauksena joutunut laittamaan koko elämäni uusiksi. Tästä syystä henkilökohtainen kiinnostukseni aiheeseen sai minut etsimään opinnäytetyön aihetta henkilökohtaisemmalta alueelta ja toimeksiantajaksi valikoitui Suomen Paralympiakomitea. Aiheeksi valitsimme Liikuntapaikkarakentamisen oppaiden käyttäjäselvityksen ja ennen kaikkea esteettömyyttä koskevan tiedon. Toimeksiantajalla oli selkeä näkemys tutkimuskysymyksistä. Suomen Paralympiakomitea sai opetus- ja kulttuuriministeriön tukea liittyen liikuntapaikkajulkaisujen esteettömyysoppaiden sisällölliseen ajantasaisuuteen ja niiden arvioimiseen. Kyseessä on esiselvitys ajalta 1.4.2022 – 31.3.2023, jossa tutkitaan

1. Ovatko sisällöt ajan tasalla
2. Onko olemassa olevia päällekkäisyyksiä
3. Millaisia muutostarpeita kuten
4. uusi tieto, muuttuneet säädökset, kansainväliset ohjeistukset

Näiden tulosten pohjalta laaditaan esitys tarvittavista jatkotoimenpiteistä, johon liittyy mahdollinen jatkohanke. (Paralympiakomitea 2022 kokousmuistio.) Oma työni keskittyy esteettömän tiedon tarpeisiin ja millaisessa muodossa ohjeistusta toivotaan olevan saata-villa tulevaisuudessa. Oppaiden päällekkäisyyksien ja muutostarpeiden arvioinnista vastasivat hanketyöryhmän muut toimijat.

Selkeä idea oli lähteä ensin etsimään sidosryhmään kuuluvia toimijoita ja saada tietoa heidän näkökulmastaan. Sidosryhmä tässä opinnäytetyössä koostuu henkilöistä, jotka työssään tai toimenkuvassaan käyttävät Liikuntarakentamisen oppaita. Alussa piti arvioida millä keinoin saisimme kerättyä tiedon hakkeen kannalta parhaiten. Toimeksiantajan kanssa keskusteltuani päädyimme haastatteluihin. Tarvittavan aineiston kerääminen laadullista tutkimusmenetelmää hyödyntäen antaa mahdollisuuden saada aiheesta halutun näkökulman kannalta oleellisimpia tietoja. Kysymykset on mietitty palvelemaan mahdollisimman hyvin työn tavoitetta. Saadut tulokset tullaan esittämään myöhemmin syksyllä sovittavassa palaverissa, johon osallistuu myös työryhmän muut jäsenet.

Ensin kuvaan opinnäytetyössäni tietoperustaa aiheeseen merkittävästi liittyvistä käsitteistä. Teoriaosuudessa kerron liikunnan harrastamisesta ja sen edellytyksistä sekä aikuisväestön, että soveltavan liikunnan kautta. Käsittelem rakentamista Suomen lakien pohjalta ja siihen liittyvää liikuntapaikkarakentamista. Teoriaosuus jatkuu esteettömyyden sekä saavutettavuuden käsitteiden avaamisella. Kerron miten niihin liittyvät asetukset ovat merkittäviä suunnittelussa ja rakentamisessa. Selkokieliisyys sekä kaikille sopiva suunnittelu ovat myös työn tulosten kannalta merkittäviä nostoja.

Seuraavassa luvussa perehdyn lyhyesti toimeksiantajaan, sekä esittelen neljä esteettömyyttä käsittelevään liikuntapaikkarakentamisen opasta. Jokaisen oppaan kohdalla olen nostanut kuvan lyhyesti havainnollistamaan oppaan sisältöä. Nämä neljä opasta toimivat koko hankkeen ja oman työni pohjana.

Työn toteutukseen keskittyvässä kappaleessa kuvaan valittuja tutkimusmetodeja ja analysoin vastauksia. Alustavat tulokset on tarkoitus esitellä alustavasti 26.10.2022 Paralympiakomitean organisoimassa esteettömyystyöpajassa. Seuraavassa luvussa esittelen syntyneitä johtopäätöksiä.

Opinnäytetyön viimeisessä luvussa on tiivistetty yhteenveto työn tuloksia. Lopussa käsittelem pohdintoja työn onnistumisesta, sekä työn merkittävyydestä itselleni ja toimeksiantajalle.

2 Liikunta ja rakentaminen

2.1 Liikunnan harrastamisen edellytykset

Liikunnan harrastamisen mahdollisuuksista on määritelmä Suomen lainsäädännössä.

Liikuntalain tarkoituksena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä. (Liikuntalaki 390/2015.)

Lain tavoitteet voidaan jakaa kahdeksaan kategoriaan ja niiden tehtävänä on edistää

1. eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa
2. väestön hyvinvointia ja terveyttä
3. fyysisen toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista
4. lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä
5. liikunnan kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoiminta
6. huippu-urheilua
7. liikunnan ja huippu-urheilun rehellisyyttä ja eettisiä periaatteita sekä
8. eriarvoisuuden vähentämistä liikunnassa.

Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys (Liikuntalaki 390/2015).

Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018 – tutkimuksesta kävi ilmi, että suomalaisesta aikuisväestöstä 82,3 prosenttia on harrastanut jossain muodossa liikuntaa, urheilua, kuntoilua tai ulkoilua viimeisen vuoden aikana (Mäkinen 2018, 10). Tutkimuksen mukaan, sen tekohetkellä viimeisen vuoden aikana liikunnan harrastamisen piiriin on kuulunut lähes kolme ja puoli miljoonaa 15–74-vuotiasta suomalaista. Tutkimuksessa harrastamisen kestoa tai useutta ei ole tarkemmin määritelty. (Mäkinen 2018, 10.)

Soveltava liikunta

Soveltavalla liikunnalla tarkoitetaan liikuntaa, joka vaatii erityisosaamista ja soveltamista eri tasoilla. Tähän ryhmään kuuluvat henkilöt, joilla on vamman, sairauden tai muun toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi vaikea osallistua liikuntaan tai joiden liikunta vaatii so-

veltamista, tukea ja erityisosaamista, selviää Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2019 – selvityksestä. (Liikuntaneuvosto 2022.) Liikunnan muokkaaminen toimintakyvyn mukaan on osa soveltavaa liikuntaa. Erilaisten urheilulajien soveltavat versiot voidaan määritellä soveltavaksi liikunnaksi. (SoveLi Ry.) Keskeisenä haasteena on esteettömyys liikuntapaikoilla ja siihen liittyy edelleen paljon ongelmia. Esteettömyysosaaminen koetaan liikuntalan toimijoiden kesken keskinkertaiseksi eikä esteettömyyden edistäminen ole kunnissa jatkuvaa ja suunnitelmallista. (Liikuntaneuvosto 2022.)

Seuraavassa kuviossa 1. on esitetty soveltavan liikunnan toimijoita Suomessa. Sen tarkoituksena on helpottaa liikkujan ohjautumista liikunnan pariin. Soveltavan liikunnan jäsenjärjestöt edustavat moninaisuudessaan valtakunnallisia kansanterveys-, potilas- ja vammaisjärjestöjä. Näihin järjestöihin kuuluvat esimerkiksi Hengitysliitto ja MIELI Suomen mielen-terveys. Kaupunkien ja kuntien soveltavan liikunnan järjestämisestä saa tietoa yleisesti kunnan liikuntapalveluista. Seurojen soveltavaa toimintaa voi etsiä Paralympiakomitean ylläpitämillä sivuilta. Internet-sivuilta voi etsiä seuroja, joissa on jo vammaisurheilijoita tai valmius ottaa heitä mukaan toimintaan. Muita toimijoita edustavat ryhmät kuten Suomen kuurojen urheiluliitto ja Kävelyfutis. (SoveLi Ry.)

Kuvio 1. Kuka järjestää soveltavaa liikuntaa (SoveLi ry)

ICF-luokitusjärjestelmä

Käsitettä soveltavasta liikunnasta voidaan myös tarkastella World Health Organizationin (WHO) kansainvälisen luokitusjärjestelmän näkökulmasta (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022). Se kuvaa, miten sairaus tai vamma näkyy yksilön elämässä. Se jakautuu kahteen pääluokkaan:

1. toimintakyky ja toimintarajoitteet
2. kontekstuaaliset tekijät

Toimintakyky ja toimintarajoitteet voidaan jakaa edelleen kahteen alaluokkaan, jotka ovat kehon toiminnot ja kehon rakenteet sekä suoritukset ja osallistuminen. Kontekstuaalinen pääluokka jakautuu ympäristötekijöihin ja yksilötekijöihin. (SoveLi ry.) Näiden tekijöiden

ymmärtäminen liittyy olennaisesti soveltavan liikunnan käsitteisiin. ICF-luokituksesta on hyötyä, kun halutaan avata toimintakyvyn käsitettä laajasti ja sitä voidaan käyttää muun muassa ammattilaisten koulutuksessa ja oppimisessa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022.)

2.1.1 Rakentamisen asetukset

Rakentamiseen liittyvät edellytykset pohjautuvat maankäyttö- ja rakennuslakiin (132/1999). Siinä on selkeästi kuvailtuna rakentamisen oleellisia asetuksia. Myös lain soveltamisala 117 § (958/2012) sisältää rakentamiseen liittyvää lainasäädäntöä.

Rakennus on suunniteltava ja rakennettava ja rakennuksen muutos- ja korjaustyöt tehtävä sekä rakennuksen käyttötarkoituksen muutos toteutettava siten, että rakennus täyttää siihen yleisesti ennakoitavissa oleva kuormitus ja rakennuksen käyttötarkoitus huomioon ottaen 117 a–117 g §:ssä tarkoitetut olennaiset tekniset vaatimukset. (Maankäyttö- ja rakennuslaki 958/2012.)

Rakennuksen tulee olla tarkoitustaan vastaava, korjattavissa, huollettavissa ja muunneltavissa sekä, sen mukaan kuin rakennuksen käyttö edellyttää, soveltua myös sellaisten henkilöiden käyttöön, joiden kyky liikkua tai toimia on ajoittunut. (Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.)

Maankäyttö- ja rakennuslain asetus 177 e rakennuksien esteettömyydestä astui voimaan 1.1.2018 ja se sisältää vähimmäisvaatimukset esteettömästä rakentamisesta. Tällä hetkellä sitä sovelletaan vain rakennuslupaa edellyttäviin toimenpiteisiin. (Rissanen 2020, 2.) Asetus edellyttää, että lasten, vanhusten ja vammaisten henkilöiden kannalta otetaan huomioon esteettömyys ja saavutettavuus. Rissanen (2020, 3) lisää esitelmässään, että valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarvittavia tarkempia säännöksiä:

1. rakennuksen sekä sen kulkuväylien ja hygieniatilojen mitoituksesta;
2. tasoeroista;
3. kokoontumistiloista ja majoitustiloista.

Esteettömyys korjausrakentamisessa ja käyttötarkoituksen muutoksessa ulottuu vain rakennusluvassa oleviin rakennuksiin. Korjaus on lähtökohdiltaan tarkoituksenmukais-

ta ja yhdenvertaisuuden mahdollistaminen painottuu enemmän, mitä yleisemmässä käytössä rakennus on. Toisaalta rajatumman joukon käytössä painavat taloudelliset näkökohdat aina enemmän. (Rissanen 2020, 4.)

Rakennustoimialan luonnekäsitteillä sidosryhmät voidaan DUCO Rakennuttaja Oy:n mukaan jakaa viiteen toimialaan (DUCO rakennuttaja Oy).

1. Rakennuttaja
2. Rakennustyön valvoja
3. Tilaaja
4. Urakoitsija
5. Suunnittelija

Toimialat edustavat sidosryhmän edustajia monipuolisesti. Jokaisella on merkittävä rooli esimerkiksi uuden liikuntapaikkarakentamisen eri vaiheissa. Rakennuttajan tehtävänä on tekninen rakennuttaminen, johon kuuluu suunnittelua, valmistelua ja ohjausta. Rakennustyön valvojan keskeinen rooli on valvoa rakentamisen sujuvan sen sopimuksen, lakien, asetusten, määräysten ja viranomaisohjeiden mukaisesti. Tilaaja eli tehtävän toimeksiantaja on toimija, jolle jokin toinen toimija suorittaa esimerkiksi tarkastus-, suunnittelu- ja muita tehtäviä. Urakoitsijan tehtävä on sopimusten mukainen rakennustyön suorittaminen. Suunnittelijan tehtävänä on huolehtia suunnitelmien oikeellisuudesta ja kestävyydestä toteutettavuuden suhteen. (DUCO Rakennuttaja Oy.)

2.1.2 Liikuntapaikkarakentaminen

Liikuntapaikkarakentamista koskeva säädöstausta pitää sisällään merkittäviä lakeja esimerkiksi liikuntalaki (390/2015), maankäyttö- ja rakennuslaki (1999/132) sekä suomen rakentamismääräyskokoelma (Peltovuori 2016, 3). Liikuntapaikkarakentaminen vaatii erityisosaamista. Liikuntapaikkojen tulee olla rakennusteknisesti tarkoituksenmukaisia, ja niiden täytyy täyttää toiminnallisuuden, turvallisuuden ja terveellisyyden korkeat vaatimukset. Lisäksi liikuntapaikat on rakennettava esteettömiksi, ja ihmisten on päästävä niihin helposti mahdollisimman pienellä vaivalla. (Rakennustietosäätiö RTS. 2008.)

Liikuntapaikkarakentamisen avustukset ja rahoitus

Liikuntapaikkojen ja niihin sidoksissa olevien vapaa-aikatilojen perustamishankkeisiin on mahdollista saada avustuksia opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä aluehallintovirastoilta. Erityisesti avustuksia suunnataan suuria käyttäjäryhmiä palveleviin hankkeisiin kuten uimahallit ja lähiliikuntapaikat. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.) Hankkeiden kustannusarvion

ylittäessä 700.000 euroa, on valtionapuviranomaisena opetus- ja kulttuuriministeriö. Kustannusarvion jäädessä alle 700.000 euron hankkeen valtionapuviranomaisena toimii aluehallintovirasto. Liikuntapaikkojen rahoitussuunnitelmat nimetään ennakoivasti neljäksi vuodeksi. Se on ohjeellinen ja se tarkistetaan vuosittain. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö avustaa myös liikuntapaikkarakentamisen tähtävissä Tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Niiden tavoitteena on osaamisen ja laadun lisääminen liikuntapaikkarakentamisessa sekä edistää liikuntapaikkojen turvallisuutta, esteettömyyttä ja ekologisuutta. Tutkimus- ja kehittämishankkeiden tuloksia voidaan hyödyntää liikuntapaikkojen rakentamisessa, suunnittelussa rakentamisessa ja käytössä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

2.2 Esteettömyys ja saavutettavuus

Esteettömyydestä on kyse silloin, kun ihmisten moninaisuus otetaan huomioon rakennetun ympäristön suunnittelussa, toteuttamisessa ja kunnossapidossa. Se on yhdenvertaisuutta ja iso osa kestävästä kehitystä. Esteettömyydessä puhuttaessa ei ole kyse vain liikkumisen esteettömyydestä, vaan huomioon on otettu myös kuulemiseen, näkemiseen, kommunikaatioon ja ymmärtämiseen liittyvät asiat. (Invalidiliitto.)

Ympäristö, jossa on otettu huomioon esteettömyys parhaalla mahdollisella tavalla, on käyttäjälle miellyttävä, turvallinen ja toimiva. Esteettömyydessä on kyse hyvästä suunnittelusta ja sen toteuttamisesta, jolloin toiminnot ovat helppokäyttöisiä ja loogisia. (Invalidiliitto.) Huomattavaa on myös, että esteettömyyden ollessa joillekin välttämättömyys, hyödyttää se samaan aikaan meitä kaikkia jokapäiväisessä elämässä.

Saavutettavuus eroaa esteettömyydestä siten, että useimmiten sillä viitataan muuhun kuin fyysiseen ympäristöön. Invalidiliiton mukaisesti sillä tarkoitetaan aineetonta ympäristöä kuten tietoa, verkkosivuja ja palveluita. Myös ihmisten moninaisuuden huomioiminen lisää saavutettavuutta. (Invalidiliitto.)

Saavutettavuus voidaan jakaa kolmeen kategoriaan:

- Sosiaaliseen saavutettavuuteen
- Viestinnän, tiedonsaannin ja palveluiden saavutettavuuteen
- Esteettömyyden ja saavutettavuuden ketjuun

Sosiaalisella saavutettavuudella tarkoitetaan asennetta yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Arvostava käyttäytyminen muita kohtaan on yksi sosiaalisen saavutettavuuden

tunnusmerkeistä. Se ilmenee myös mahdollisuuksina toimia ja olla osallisena eri osa-alueilla. (Invalidiliitto.)

Viestinnän, tiedonsaannin ja palveluiden saavutettavuus näkyy käyttäjien mahdollisuutena kommunikoida, saada tietoa sekä palveluja (Invalidiliitto). Hanke, johon tämä opinnäytetyö liittyy, on seurauksena Euroopan unionin saavutettavuusdirektiivin ohjeesta julkaista liikuntarakentamisen ohjeet kaikille saavutettavassa muodossa. Tämä tarkoittaa, että ohjeet ovat esimerkiksi kuntien vammaisneuvostojen ulottuvilla. (Paralympiakomitea, 2022.)

Esteettömyyden ja saavutettavuuden ketjusta voidaan puhua vasta silloin, kun kaikki osatekijät esteettömästä liikkumisesta ja saavutettavasta palvelusta ovat täysin esteettömiä. Tässä tilanteessa kuvaava ilmaisu on, että esteettömyyden ja saavutettavuuden ketju on juuri niin toimiva, kuin sen heikoin kohta on. (Invalidiliitto.)

Selkokieliisyys

Selkokieliisyys on määritelty Selkokeskusken sivuilla näin

Selkokieli on suomen kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. (Selkokeskus 2021.)

Selkokieli on ennen kaikkea saavutettava kieli. Kaikilla on oikeus saada tietoa, jota on helppo ymmärtää. Tämä auttaa ihmisiä lukemaan, osallistumaan yhteiskunnan toimintaan sekä päättämään omista asioistaan. (Selkokeskus 2021.)

Selkokielen määritelmässä mainitaan myös ihmiset, joille selkokielinen esitys on tarpeellinen. On otettava huomioon ihmisten kielelliset kyvyt sekä mahdolliset rajoitukset. (Sainio 2022, 14.) Selkokieli ei myöskään ole ratkaisu kaikkeen viestintään Sainio (2022, 16) lisäksi, mutta siitä hyötyisivät myös kaikki muut, kun asiat ilmaistaan selkeästi. Esimerkkeinä on nostettu viranomaisten verkkopalvelut ja viestintä kriisitilanteissa.

Sainio (2022, 16) määrittelee Suomessa olevan arviolta 650 000–750 000 henkilöä, jotka tarvitsevat selkokieltä. Henkilöt, jotka tarvitsevat selkokieltä voidaan jakaa pysyvän ja synnynnäisen kielellisen tuen tarpeeseen, elinaikana syntyneisiin kielellisten kykyjen alenemiseen sekä suomen kielen oppimiseen liittyvän väliaikaisen selkokielen tarpeisiin.

Selkokieliisyyden käyttö osana normaalia viestintää olisi tavoiteltavaa, sillä se on osoittanut tarpeellisuutensa monin tavoin. Julkishallinnoissa sitä on käytetty yhä enemmän, mut-

ta siitä puuttuu suunnitelmallisuus. Juuri suunnitelmallisuus on se, jolla selkokieliisyys saadaan osaksi luontevaa viestintää. (Sainio 2022, 18 & 19.) Opinnäytetyöni tulokset tukevat myös Sainion teoriaa. Saavutettava viestintä ja selkokieliisyyden lisääminen toistuvat vastauksissa useasti. Kirjassaan Sainio kokoaa ajatuksen seuraavalla tavalla.

Selkokieltä tulisi käyttää myös erityisryhmille suunnatuissa palveluissa, joita ovat esimerkiksi vanhusryhmille, vammaisille henkilöille ja maahanmuuttajille suunnatut digitaaliset palvelut. Selkokeskuksen tavoitteiden mukaan tavallisille kansalaisille tarkoitettu palvelu olisi toteutettava selkokielisenä tai siitä olisi tarjottava selkokielinen versio. (Sainio 2022, 19.)

Kaikille sopiva suunnittelu

Yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista 2 artiklan määritelmässä on kohta kaikille sopivasta suunnittelusta.

"Kaikille sopiva suunnittelu" tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. "Kaikille sopiva suunnittelu" ei sulje pois yksittäisten vammaisryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. 2 artikla.).

Kaikille sopiva suunnittelu tulee sanasta universal design. Kaikille sopivan suunnittelun tulee siis vastata kaikkien sitä käyttävien tarpeita. Kyse ei ole erityisvaatimuksesta, joka hyödyttää vain pientä osaa väestöstä, vaan se on enemmänkin hyvän suunnittelun perusedellytys. Tuotteiden, ympäristön ja palveluiden ollessa saavutettavissa, käyttökelpoisia, käteviä ja miellyttäviä käyttää kaikkien monipuoliset tarpeet huomioiden, on se kaikille sopivan suunnittelun onnistunut tulos (National Disability Authority 2020.). Sosiaalinen saavutettavuus voidaan kategoroida kolmeen osioon käytettävä, saavutettava ja kaikenkattava. Nämä kolme ulottuvuutta on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 2. Kaikille sopivan suunnittelun kolmio (mukailtu University of Washington)

Kaikille sopivan suunnittelun seitsemän periaatetta kehiteltiin vuonna 1997. Näiden ajatusten takana on ryhmä arkkitehtejä, tuotekehittelijöitä, insinöörejä ja ympäristölautakunnan tutkijoita. Periaatteiden tarkoitus on opastaa tuotteiden, ympäristön ja kommunikaation suunnittelussa. Näistä on hyötyä arvioidessa käytössä olevia suunnitelmia, ohjata suunnitteluprosessissa ja olla apuna kaikille toimijoille helppokäyttöisempien ja esteettömämpien valintojen kanssa. (National Disability Authority 2020.) Periaatteet ovat

1. Käytännöllinen suunnittelu

- Suunnittelussa on otettu huomioon ihmisten erilaiset kyvyt ja haasteet, kuten raitiovaunuun pääsy pyörätuolilla, josta on esimerkki kuvassa 1.

Kuva 1. Esteetön ramppi julkiseen kulkuvälineeseen (Invalidiliitto).

2. Monipuolisen käytön suunnittelu

- Suunnittelu sopii moniin henkilön yksilöllisiin tarpeisiin ja kykyihin kohteiden käytössä. Esimerkkinä liikkumisesteisen ramppi, johon voi oman tarpeen ja mieltymysten mukaan valita muun muassa askelmat ja kaiteet (kuva 2).

Kuva 2. Vaihtoehtoisen kulkemisen tarjoava ramppi (Universal Design).

3. Yksinkertaisen ja aistinvaraisen käytön suunnittelu

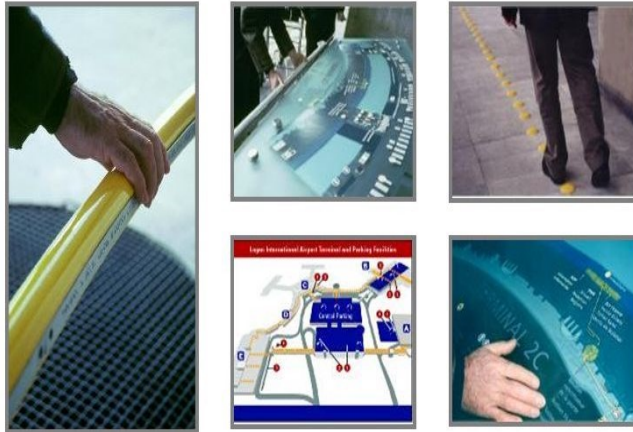
- Helposti ymmärrettävä riippumatta käyttäjän kokemuksesta, tietotaidosta, kielellisistä kyvyistä tai osaamisesta. Kohteiden selkeät merkinnät avustavat käytön sujuvuudessa kuten hätäpoistumiskylteissä kuvan 3 mukaisesti.

Kuva 3. Saavutettava exit kyltti (Universal design meets exit sign 2021).

4. Havainnollisen käytön suunnittelu

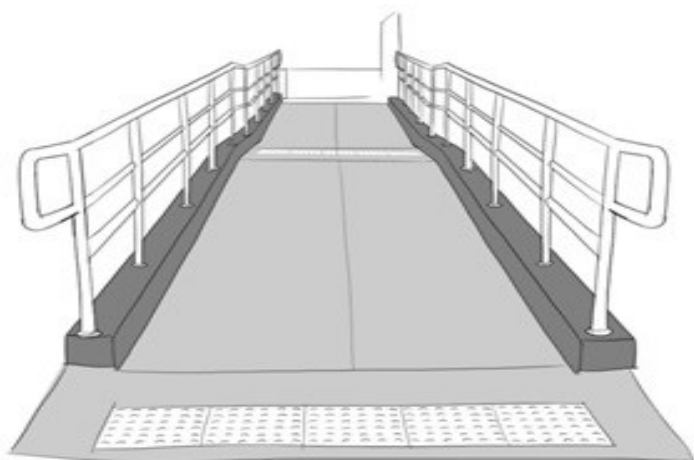
- Suunnittelu antaa tarvittavan informaation tehokkaasti riippumatta siitä, mikä on henkilön sensorinen kyky. Kävelyteiden kohokuviot ja rakennusten kaiteet ovat hyviä esimerkkejä neljännestä periaatteesta, kuten kuvasta 4 voi havaita.

Kuva 4. Havaittava tieto ympäristöstä näkörajoitteista riippumatta (Universal Design 2021).

5. Riskien minimointi suunnittelussa

- Suunnittelussa on minimoitu riskien mahdollisuus ja tapaturmien todennäköisyys. Kuvassa 5 on esitelty kulkusilta, jossa on turvakaiteet. Turvakaiteita voivat hyödyntää lapset ja näkörajoitteiset. Kuvan ratkaisut takaavat, ettei ylityksestä synny riskejä sitä käyttävälle henkilölle.

Kuva 5. Kaikkien käyttöön suunniteltu kulkusilta (wikimedia.org 2019).

6. Helppokäyttöinen suunnittelu

- Suunnittelussa on pyritty mahdollisimman tehokkaaseen ja helppoon käyttöön. Helppokäyttöinen suunnittelu mahdollistaa palveluiden ja toimintojen käytön myös erityistarpeita vaativille. Esimerkkinä kuvan 6 metroaseman lippuautomaatit, jotka on rakennettu niin, että pyörätuolilla pääsee ostamaan lipun itse.

Kuva 6. Helppotoimiset suunnittelut takaavat kaikille helpon käytön (abilitynet.org 2022).

7. Tilan suunnittelu saavutettavuuden ja käytön näkökulmasta

- Suunnittelu takaa, että tilat ovat saavutettavuutta ja käyttöä varten sopivia henkilön koosta tai tilan tarpeesta riippumatta. Henkilön liikkuvuus ja sen rajoitteet on otettu suunnittelussa myös huomioon. Kuvassa 7 on esimerkkinä wc-tila, jossa pyörätuolilla kulkevalla on mahdollisuus liikkua ja kaikki toiminnot ovat saavutettavissa.

Kuva 7. Käytettävät tilat pyörätuolilla liikkuvalla (wikimedia.org 2019).

Aikaisemmassa kappaleessa kuvattuja periaatteita tai niiden puutteita nousi esiin myös haastatteluissa, joita kävin sidosryhmäkyselyissäni. Nämä seikat tukevat myös kaikille sopivan suunnittelun periaatteiden mukailemista ohjeistuksen suunnittelussa.

3 Liikuntarakentamisen oppaat ja niiden kehittäminen

3.1 Suomen Paralympiakomitean esittely

Paralympiakomitea on valtakunnallinen urheilu- ja liikuntajärjestö liikunta-, näkö- ja kehitysvammaisille sekä elinsiirron saaneille ja dialyysissä oleville henkilöille. Paralympiakomitea kehittää ja koordinoi vammaisurheilua ja -liikuntaa matalan kynnyksen harrastamisesta kansainväliseen huippu-urheiluun saakka. Sen tehtäviin kuuluu vaikuttaa vammaishuippu-urheiluun kansainvälisesti ja vastata sen viestinnästä sekä mielikuvien luomisesta Suomessa. (Paralympiakomitea.)

Suomen vammaisurheilu ja -liikunta VAU sekä Suomen Paralympiakomitea yhdistyivät vuonna 2020 suomalaisen vammaisurheilun kattojärjestöksi. Vielä 1990-luvun alkuun saakka vammaisjärjestöt toimivat erillisinä vammaisurheilujärjestöinä. (Paralympiakomitea.)

3.1.1 Liikuntapaikkajulkaisujen oppaat

Liikuntapaikkajulkaisujen sarjassa on julkaistu oppaita liikuntapaikkarakentamisesta, ja niistä vastaavat yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Rakennustieto Oy (Rakennustieto). Näistä oppaista neljä keskittyy esteettömyyteen. Näiden neljän oppaan sisältöä ja puutteita on lähdetty tässä opinnäytetyössä tutkimaan. Oppaat keskittyivät viherympäristöihin, perhepuistoihin, luontoon, iäkkäiden liikuntapaikkoihin ja sisäliikuntatiloihin. Oppaiden kansikuvat ovat liitettynä mukaan liitetiedostona (liite 2).

Ensimmäinen oppaista on Esteetön perhepuisto ja liikuntapolku opas numero 85. Oppaassa on esimerkiksi monipuolisesti tietoa esteettömyyden huomioimisesta leikkipaikkojen ja leikkipuistojen suunnittelussa ja rakentamisen tietotarpeista. Kuvassa 8 on esteetömmästä rakennettu leikkipuisto. Kuvan kohde sijaitsee Espoon Lakistossa.

Kuva 8. Esteetön leikkipaikka (Leikkiset 2019).

Toinen oppaista numero 93 keskittyy esteettömään luontoliikuntaan. Siinä pyritään esittelemään ratkaisuja, josta kaikki hyötyvät. Rakennetun luontoliikuntaympäristön toimiva mitoitus, käyttömukavuus ja turvallisuus ovat oppaan ydinteemoja. (Rakennustietokauppa.) Kuva 9 on esimerkki onnistuneesta luontoliikunnan rakentamisesta. Esteetön tasanne mahdollistaa liikkumisen luonnossa myös pyörätuolilla liikkuville.

Kuva 9. Esteetön tasanne (Paralympiakomitea 2020)

Kolmas opas on iäkkäiden ihmisten liikuntapaikkojen suunnittelu numero 94. Opas pitää sisällään iäkkäiden liikkumisen ja harrastamisen mahdollistavien asuin- ja toimintaympäristöjen suunnittelun ohjeita. Liikkumisen motiivit ovat iäkkäillä hyvin käytännönläheisiä ja hyvät kulkureitit ovat motivoivia tekijöitä. (Rakennustietokauppa.) Kuva 10. kertoo iäkkäille mieleisestä liikuntaympäristöstä, jossa penkeillä huomioitu tarvittavat lepoaikat.

Kuva 10. Suursuonpuiston vanhustenpolku (Helsingin kaupunki).

Neljäs oppaista Esteettömät sisäliikuntatilat numero 106 keskittyy käytettävyyden parantamiseen tähtääviin ratkaisuihin, jolloin sisäliikuntatilat soveltuisivat mahdollisimman monelle käyttäjälle. Oppaassa selitetään liikkumis- ja toimintaesteisten harrastajien kannalta merkityksellisiä seikkoja. Se keskittyy vahvasti tilasuunnitteluun esteettömien sisätilojen toteuttamiseksi. (Rakennustietokauppa.) Kuvan 11 allasnostin on esteettömän rakentamisen kannalta oleellinen kuten tämä Uudenkaupungin uimahallin nostin.

Kuva 11. Allasnostin Uudenkaupungin uimahallissa (Uusikaupunki 2020).

3.1.2 Nykytila ja muutoksen tarve

Tutkimuksessa käytetyt oppaat ovat ilmestyneet painettuina kirjoina aikavälillä 2003–2013. Keskeiset lait ja asetukset ovat sittemmin muuttuneet. Suomi on ratifoinut Yhdistyneiden kansakuntien vammaissopimuksen. Lisäksi Euroopan unionin saavutettavuusdirektiivi velvoittaa julkaisemaan liikuntarakentamisen ohjeet saavutettavassa muodossa, jolloin se on esimerkiksi myös kuntien vammaisneuvostojen ulottuvilla. (Paralympiakomitea 2022.) Saavutettavuusdirektiivin vuoksi on oleellista tarkastella oppaiden sisältävän tiedon ajankohtaisuutta, sekä tehdä tarvittavia muutoksia. Jo pelkästään saavutettavuusdirektiivin nojalla tiedon tulisi olla julkista ja löytyä verkosta. Tietoa on helpompi käyttää ja päivittää, kun se on kaikkien saatavilla digitaalisesti. Myös omat tutkimustulokseni tukevat tätä teoriaa.

4 Työn toteutus

4.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen kannalta oleellisen aineiston kerääminen suunnitellaan huolellisesti. Alussa päätetään tullaanko käyttämään valmiita aineistoja vai kerätäänkö aineisto itse (Hirsijärvi ym. 2008, 172–173.). Tutkimukseen ei ole olemassa olevia aineistoja, joten lähtökohtana tieto kerätään itse valittuja tutkimusmenetelmiä hyödyntäen. Menetelmien valinnassa on tärkeä pohtia, miten niiden avulla saadaan vastaukset kysymyksiin. Hirsijärvi ym. (2008, 173.) kirjoittavat, että on tärkeä huomioida olemassa olevat resurssit ja käytännön järjestelyt, kuten missä ja milloin aineisto kerätään. Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmiksi valikoituu kysely ja haastattelu. Kyseisten tutkimusmenetelmien käyttö varsinkin aiemmissa tutkimuksissa on hyväksi todettua. Yhtenä kyselyn mahdollisista haitoista Hirsijärvi ym. (2008, 190.) pitävät vastaajien mahdollista ymmärtämättömyyttä tai perehtyneisyyttä asiaan. Tästä syystä suljen mahdolliset epäselkeydet pois jo alussa kysymällä käyttäjien aiempaa tai nykyistä kokemusta oppaiden käytöstä.

Kyselyllä tulee kerätä kaikki tarvittavat tiedot ja on tärkeää, että kysymysten määrää ja järjestystä miettii tarkkaan. Kysymysten laatimisessa on tärkeää, että ne ovat lyhyitä, tarkkoja sekä yksiselitteisiä. Kyselyyn vastaamiseen ei tulisi kulua liikaa aikaa. Suositeltavaa on, ettei siihen menisi 15 minuuttia kauempaa. (Hirsijärvi Ym. 2008, 190.)

Haastattelu voidaan suorittaa yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluna. Haastattelu voi olla avoin tai strukturoitu, jolloin kysymykset ovat tarkemmin suunniteltuja. (Hirsijärvi Ym. 2008, 201.) Opinnäytetyön haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluina ja niissä käytettiin samoja kysymyksiä, kuin kyselyssä. Haastattelun hyvä puoli on, että se on avoimempi kuin lomakekyselyt. Haastattelu vie enemmän aikaa, kuin kyselyiden tulosten koonti ja analysointi, mutta haastattelussa pystyy esittämään tarkentavia kysymyksiä, jolloin vastausten tarkoituksen tulkinta helpottuu. (Hirsijärvi Ym. 2008, 202–203.)

4.2 Sidosryhmäkysely

Tässä luvussa esitän opinnäytetyön sidosryhmäkyselyn alustavat tulokset. Sidosryhmäkysely toteutettiin syksyllä 2022 syys-lokakuun aikana. Tällä aikavälillä kerätyt tiedot koottiin yhteen ja ne esiteltiin 26.10.2022 Suomen Paralympiakomitean esteettömyystyöpajassa Helsingissä. Tutkimuskyselypyyntöjä lähetin noin 50:lle kohdehenkilölle. Täysin tarkkaa määrää oli haasteellista arvioida. Tämä johtuu siitä, että sähköpostiviestini välitettiin ky-

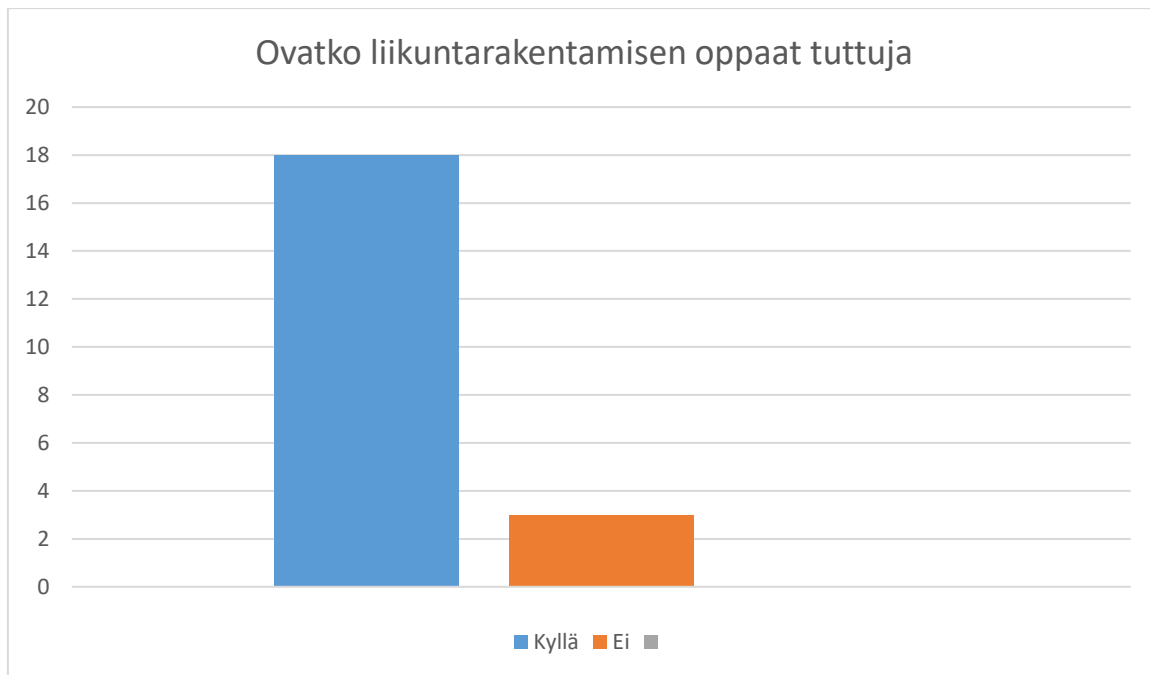
seisen kunnan vastaavalle toimijalle, jos valitsemani henkilö ei osannut vastata tai ollut kyselyyn liittyvistä asioista vastuussa. Kyseisessä tilanteessa henkilö otti mahdollisesti itse minuun yhteyttä. Työpajaan mennessä olin saanut sähköpostikyselyyn kymmenen vastausta ja käynyt seitsemän puhelinhaastattelua. Neljä vastausta on kerätty tämän työpajan jälkeen ja ne on huomioitu tässä työssä. Vastauksia on siis yhteensä 21 kappaletta, joista työn tulokset muodostuvat. Vastausprosentti työn tekohetkellä oli ~42 %. Vastauksia ja kyselyitä on tullut vielä tämän jälkeen, mutta niitä ei ole aikataulusyistä huomioitu tässä raportissa.

Kyselyn runko oli sekä sähköpostikyselyssä, että puhelinhaastatteluissa sama ja se koostui neljästä kysymyksestä. Kysymyslomake on esitelty liitteessä 1. Kysymysten tavoitteena oli saada kattava ja monipuolinen tieto nykyhetken tilanteesta, jossa selvitetään vastaavatko tiedot ajantasaisia ohjeistuksia. Tarkoitus oli antaa vastaajille mahdollisimman vapaamuotoinen vastausmahdollisuus pysyen sovittujen raamien ja tutkimuskysymysten sisällä. Puhelinhaastatteluissa pystyin kysymään tarkentavia kysymyksiä ja niistä nousi esiin tärkeitä nostoja jatkokehitystä varten. Käsittelen seuraavaksi sidosryhmälle esitetyt kysymykset ja niiden kautta esiin tulleet vastaukset.

Liikuntapaikkarakentamisen oppaiden tunnettavuus

Ensimmäinen kysymys liittyi siihen, ovatko hankkeen keskiössä olleet oppaat kyselyn vastaajille tuttuja ja ovatko he niitä aiemmin käyttäneet. Tällä kysymyksellä oli tarkoitus saada tietoa käyttäjän historiasta oppaiden parissa. Ensimmäisenä tarkoituksena oli löytää vastaajia, joille oppaat olivat tuttuja. Myös vastaajat, joille oppaat olivat tuntemattomampia, antoivat tärkeää ja hyödyllistä tietoa.

Tulkitsin vastausten perusteella, että suurimmalle osalle vastaajista oppaat ovat tuttuja. Kolme vastaajista kertoi, etteivät he ole oppaita koskaan käyttäneet. He eivät olleet tarvinneet oppaita työssään, mutta tiesivät mistä oppaita tai tietoa olisi tarvittaessa löytäneet. Näissä kolmessa vastauksessa huomioni kiinnittyi erityisesti vastaajien toimenkuvaan, joka saattaa olla syy oppaiden tarpeettomuuteen. Vastaajat, joille oppaat olivat tuttuja, olivat käyttäneet niitä aiemmin työurallaan tai käyttävät oppaita edelleen. Myönteisten vastausten määrä ei tullut yllätyksenä, koska tarkoituksena käyttäjäselvityksessä oli löytää toimijoita, jotka työssään käyttävät tai hyödyntävät oppaita. Vastauksiin on viitattu kaaviossa 1.

Kaavio 1. Liikuntapaikkarakentamisen oppaiden tunnettavuus

Liikuntapaikkarakentamisen oppaiden julkaisumuoto

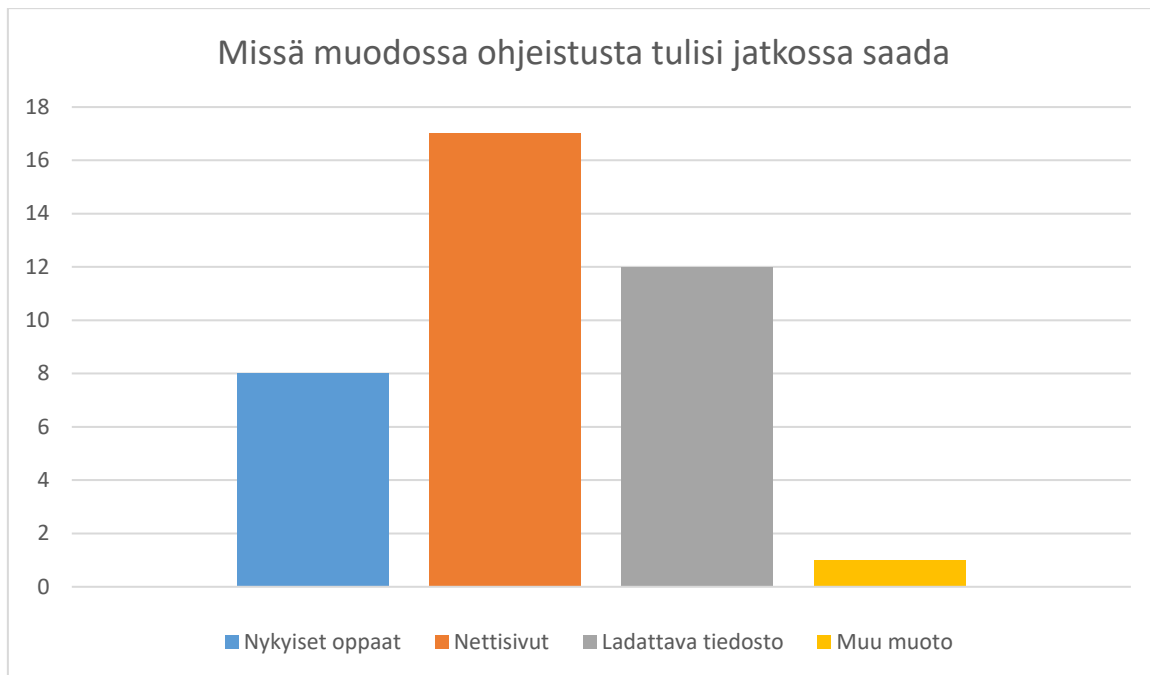
Toinen kysymys käsitteli oppaiden julkaisualustaa. Kysymyksen tarkoitus oli selvittää min-kälaisessa muodossa oppaiden sisältöä esteettömyydestä olisi mielekkäintä jatkossa saada. Nykyiset oppaat ovat ilmestyneet painetussa muodossa. Nykyisen muodon lisäksi vaihtoehtoina olivat jokin muu, kuten yhteiset nettisivut, ladattava tiedosto tai muu toivottu muoto. Kaaviossa 2 on kuvattu vastaajilta saatuja tuloksia. Kysymyksessä ei kielletty valitsemasta useampaa vaihtoehtoa, jonka vuoksi vastauksia on enemmän kuin vastaajia.

Esteettömän liikuntapaikkarakentamisen käyttäjät pitivät nykymuotoisia oppaita saatavuudeltaan ja päivitettävyydeltään hieman kankeina. Käsitellessäni oppaiden julkaisuvuosia nousi muutamien haastatteluiden aikana esiin kysymys oppaiden ajantasaisuudesta. Ensimmäinen näistä neljästä oppaasta on julkaistu vuonna 2003, joten kahdenkymmenen vuoden takainen tieto ei luultavimmin ole kaikilta osin enää säädösten mukainen. Oppaiden muodosta näkemys oli hyvin yksipuolinen. Moni toivoi oppaiden löytyvän jossain muodossa internetistä. Vain yksi vastauksista oli ehdottomasti sitä mieltä, että nykyiset oppaat ovat ainoa toimiva keino. Vaikka kyselyn vastauksissa sekä haastatteluissa annettiin positiivista palautetta nykyisille oppaille, niin haastateltavat kertoivat ymmärtävänsä miksi tiedon pitäisi löytyä myös helposti saavutettavassa muodossa. Tällöin kaikilla olisi yhtäläinen mahdollisuus löytää ajantasaista tietoa ja saada tarvittavaa ohjeistusta. Moni toivoi ohjeistuksen löytyvän yhteisiltä nettisivuilta, tai ladattavasta tiedostosta ja sen tulisi olla maksutonta. Keskustellessani tästä temasta eräässä haastattelussa vastaaja, joka

työskenteli päivittäin oppaiden parissa, kertoi hyvän rakentamisen ohjeistuksen vaativan kaikille maksutonta ja helpompaa saatavuutta. Nykyisten oppaiden saatavuus koettiin ongelmallisena etenkin tilanteissa, joissa tekijät vaihtuvat ja oppaat eivät kulkeudu aina niitä tarvitseville. Vastauksista oli toistuvasti luettavissa, että tarvittava tieto on jo muutoin verkossa, joten myös ohjeistuksen löytäminen sieltä yksinkertaistaisi työskentelyä. Kappaleen loppuun siteerasin muutaman vastauksen, jotka mielestäni kertovat toivotusta muodosta ja minkälaisia ideoita vastaajilla oli.

Vuorovaikutusta lisäämällä päästäisiin parempaan lopputulokseen ja tähän kohtaan vastauksena nostan esiin puhelimesta kulkevan sovellusalustan, jolloin haluttu tieto olisi lähes poikkeuksetta mukana. On jatkossa ohjeistuksen muoto sitten ladattavana versiona tai internet sivustona, niin tiedon kulkeminen puhelimesta olisi saavutettavuudeltaan ja käytettävyydeltään toimivin ratkaisu.

Helposti netistä löytyvät yleisohjeet esteettömien liikuntapaikkarakentamisen suunnitteluun ja ohjeisiin, josta voi sitten tutkia tapauskohtaisia ohjeita tarkemmin. Yhteinen nettisivu, josta voi lisätietona olla linkkejä muille sivuille. Lisäksi sama toisin päin esim. Invalidiliiton sivuille yleisohjeet ja linkkaukset. Lisäksi voisi olla referenssejä/esittelyitä hyvistä ja onnistuneista hankkeista, niitä voisi käydä testaamassa ihan käytännössä omalla paikkakunnalla ja erikseenkin muilla reissuilla. Suunnittelijathan ovat aika kiinnostuneita paitsi ohjeista niin myös käytännön esittelyistä, joissa olisi myös mahdollisuus kokeilla kohteiden toimivuutta. Esimerkkinä sisätilojen esteettömyydestä/näkövammaiset ns. Pimeä kahvila, jossa siis pimeässä tarjoillaan ja juodaan kahvia.

Kaavio 2. Ohjeistuksen julkaisumuoto

Esteettömyyden oleelliset tietotarpeet

Kolmas kysymys käsitteli niitä tietotarpeita, joita sidosryhmäkyselyn vastaajat pitivät merkityksellisinä ja mitkä heidän mielestään olivat tärkeimpiä tuoda esiin. Kysymyksellä annettiin vastaajille vapaus kertoa heidän mielestään tärkeimmistä esteettömyyttä kuvaavista ohjeista, jolloin kyselyllä oli mahdollisuus saada monipuolinen ja kattava otanta esteettömyyden tietotarpeista. Kaavioon 3 olen kerännyt ne vastaukset, jotka toistuivat vähintään useammassa kuin yhdessä vastauslomakkeessa tai haastattelussa.

Vastaukset olivat odotetusti monipuolisia, mutta tiettyjä yhtäläisyyksiä pystyi vastauksista poimimaan. Kolme teemaa nousi muita useammin esiin ja nämä kolme teemaa ovat

1. Yleisohjeet
2. Numeroiden selkeyttäminen
3. Tarkistuslista ja tietopankki.

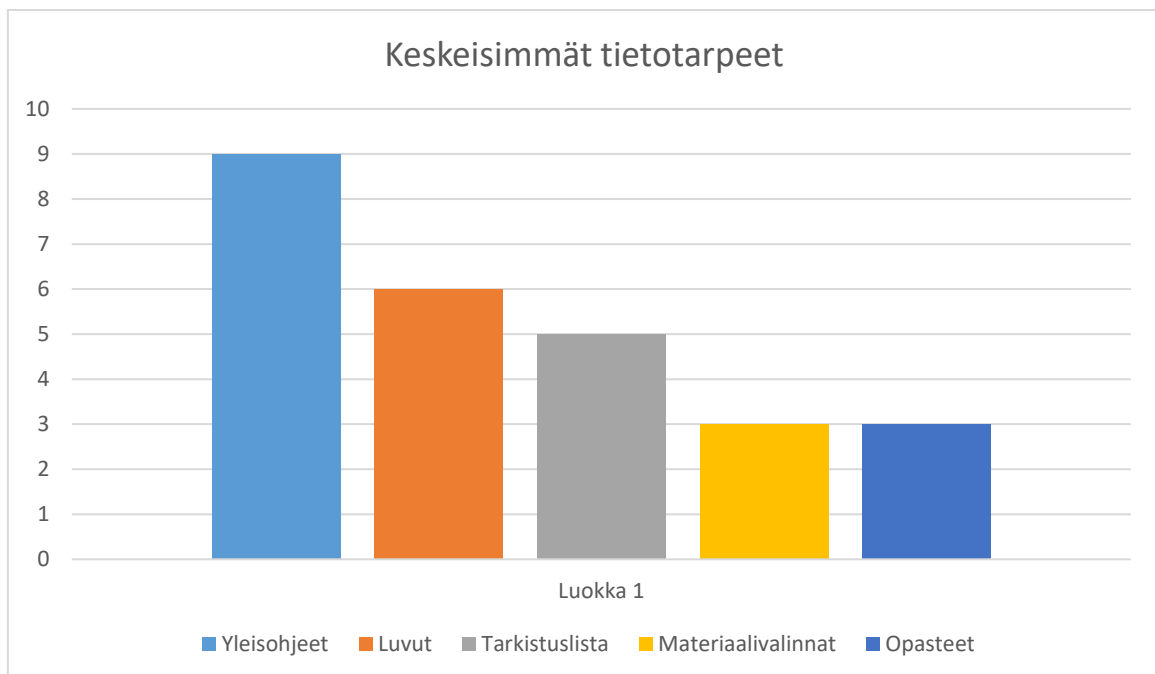
Yleisohjeet olivat vastaajien mielestä tärkein tieto, jota he oppaisiin kaipaavivat. Yleisohjeet saivat positiivista palautetta siitä, että saavutettavuuden ja selkokielisyyden näkökulmasta ne ovat kaikille paras vaihtoehto. Esteettömän rakentamisen perustiedot löytyisivät näistä ohjeista ja jokaisesta osiosta voisi tapauskohtaisemmin etsiä tietoa halutessaan lisää.

Numeroiden selkeyttämisellä tarkoitetaan erilaisten mitoitusten ja lukujen yksinkertaistamista. Lukujen tulkinta voi olla niistä tietämättömälle haastavaa, kertoi yksi haastatteluun

osallistuneista. Esteettömyys rakentamisessa sisältää paljon erilaisia etäisyyksiä, kallistuskulmia ja mitoituksia hisseistä wc-tiloihin. Kyselyn yhdessä vastauksessa pohdittiin samaa aihetta. Vastaajan mielestä erilaisten mittojen ymmärrys jopa aiheen parissa työskenteleville on joskus haastavaa.

Tarkistuslista ja tietopankki-teema pitää sisällään tietotarpeet esteettömyyden vaatimuksesta ja eri vamma ryhmien toiminnan edellytyksistä. Tietopankista voisi löytyä eri vamma ryhmät, mistä löytää tietoa ja keneltä kysyä apua. Tietopankki ei suoraan vastaa rakentamiseen ja suunnitteluun, mutta on tärkeä lisä muun tiedon ohessa. Tarkistuslista pitää sisällään kaikki ne kohdat, jotka tulee huomioida suunnittelussa, rakennuttamisvaiheessa ja tarkistusvaiheessa. Tarkistuslista olisi kohta kerrallaan katsottava lista, jossa tulee huomioiduksi yleiset ja yksityiskohtaiset rakentamisen ja suunnittelun eri vaiheisiin vaikuttavat tekijät ja säädökset.

Muita tietotarpeita, jotka nousivat esiin myös vastauksissa, olivat esimerkiksi materiaalivalinnat, opasteiden käyttö ja niiden sijainti. Kyselyssä ei yritetty johdatella ajattelemaan tietyllä tavalla, vaan vastaaja tai haastateltava sai vastata kysymykseen omien intressien sekä ajatustensa pohjalta.

Kaavio 3. Esteettömyyttä koskevat Tietotarpeet

Liikuntapaikkarakentamisen oppaiden käyttäjäselvitys

Neljännän kysymyksen tarkoitus oli selvittää minkälaisissa toimenkuvissa tai rooleissa vastaajat työskentelevät, jotta tuloksia tarkastellessa voidaan todeta otannan olleen mahdollisimman monipuolinen. Tuloksista käy ilmi, että saavutin useita eri toimijoita, jotka vastasivat kyselyyn. Neljäs kysymys ei ollut toimeksiannon kannalta tärkein prioriteetti, mutta sen perusteella on helpompi nähdä jatkohanketta ajatellen tämän työn sidosryhmien edustaneen monipuolisesti oppaiden käyttäjiä. Käyttäjät edustivat toimijoita, joita teoriaosuudessani esittelin.

Kyselyn kahdestakymmenestäyhdestä vastaajasta löytyi edustajia kaikista eri rakentamisen ketjun toimijoista. Vastaajat edustivat tilaajaorganisaatioita, suunnitteluorganisaatioita, rakennuttajia, rakennustarkastajaorganisaatioita tai vammaisneuvostoja. Vastaajien etsinnässä pyrittiin ottamaan huomioon se näkökulma, että liikuntarakentamisen ohjeet ovat Euroopan unionin saavutettavuusdirektiivin nojalla julkaistava sellaisessa muodossa, jolloin ne ovat kaikkien esimerkiksi kuntien vammaisneuvostojen ulottuvilla. Tarkempia kysymyksiä varten tämä näkökulma ohjasi valitsemaan puhelinhaastatteluihin esteettömyyteen liittyvää tietoa työssään tarvitsevia henkilöitä.

5 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset, joihin lähdin hakemaan vastauksia, koskivat esteettömyyteen keskittyvien oppaiden ja sen ohjeistuksen julkaisumuotoa, sekä keskeisten tietotarpeiden selvittämistä.

Vastaukset kysymykseen millaisessa muodossa haluaisitte esteettömyyttä koskevaa tietoa saada kertovat, ettei oppaiden nykyinen muoto painettuina kirjoina vastaa tämän päivän tarpeisiin riittävän hyvin. Tämä tieto korostuu, jos halutaan saada esteettömän rakentamisen tietoa ja ohjeistusta kaikille helposti saavutettavassa muodossa. Internet tarjoaa joustavamman alustan tiedon välitykseen ja sen päivittäminen on helpompaa, kuin painettujen oppaiden. Oppaista ja niiden ohjeistuksesta pitäisi olla maksuton versio, josta löytyisi yleisohjeistus.

Tärkeimmät esteettömyyttä koskevat tietotarpeet koskivat monia rakentamiseen ja suunnitteluun liittyviä kohtia. Esiin nousi sidosryhmän edustajan mukaan numeraalisten yksityiskohtien selkeyttäminen ja tarkastuslista, josta pystyisi käymään läpi kaikki huomioitavat kohdat mahdollisimman selkeästi. Toisille ryhmille tärkeää oli käytännöllisemmät teemat, kuten paikkojen saavutettavuus. Näitä olivat esimerkiksi vessojen ja hissien sijainnit. Vastausten perusteella monen suurin toive oli yhteinen tietopankki, jossa kaikki tieto olisi helposti löydettävissä. Tietopankista olisi löydettävissä yleisohje esteettömän liikuntapaikkarakentamisen suunnitteluun ja ohjeisiin ja sieltä voisi halutessaan etsiä tapauskohtaisia ohjeita. Tietopankki voisi olla kaikille avoin nettisivu, jossa lisätietona olisi linkkejä muille sivuille. Sivuilta voisi löytyä esittelyitä hyvistä ja onnistuneista hankkeista.

Yhteenvetona tulosten perusteella voidaan sanoa, että nyky muodossaan oppaat ovat toimivia, mutta käytännöllisyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta oppaiden tulisi löytyä helposti ladattavassa muodossa myös internetistä. Tieto halutaan saada selkeässä muodossa, jota jokainen sidosryhmän edustaja kuntatasolta valtakunnallisen päätöksentekijään ymmärtää ja löytää tarpeellisen tiedon. Mielestäni jatkohanke on tarpeellinen ja se vastaisi tarpeeseen, jota sidosryhmien vastauksissa tuli esiin. Oppaat kaipaavat rinnalleen käytännöllisemmän version, joka olisi kaikkien ulottuvilla ja sieltä löytäisi vastaukset esteettömän liikuntapaikkarakentamisen ongelmiin tai vähintään yleisohjeistusta sekä tietoa, keneltä asiaa voisi tiedustella.

6 Yhteenveto ja Pohdinta

Tämän opinnäytetyön aiheena oli liikuntapaikkarakentamisen oppaiden käyttäjäselvitys ja siitä erityisesti esteettömyyttä koskeva tieto eri sidosryhmien edustajilta. Tutkimus oli osa kokonaisuutta, jossa oli mukana myös muita toimijoita. Heidän tehtävänä oli selvittää oppaiden tietojen ajantasaisuus sekä mahdolliset päällekkäisyydet ja muutostarpeet. Näiden äsken kuvattujen tulosten pohjalta on tavoitteena toteuttaa oppaiden julkaisuun tähtäävä jatkohanke.

Työn teoriaosuudessa käsiteltiin liikunnan harrastamisen edellytyksiä sekä rakentamista lain ja säädösten kautta. Esteettömyyttä ja saatavuutta käsiteltiin rakentamisen näkökulmasta ja esiteltiin selkokieliisyyden sekä kaikille sopivan rakentamisen käsitteet. Esiteltiin toimeksiantajana ollut Suomen Paralympiakomitea ja hankkeen keskeiset liikuntapaikkajulkaisujen sarjan neljä esteettömään rakentamiseen keskittyvää opasta.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin kahta aineistonkeruumenetelmää käyttämällä. Nämä olivat sähköpostikyselyt ja haastattelut. Haastattelin sopivia sidosryhmän edustajia puhelimen tai Teamsin välityksellä. Ennen kyselyä vastaajat saivat halutessaan valita, osallistuvatko mieluummin puhelinhaastatteluun vai haluavatko vastata sähköpostin välityksellä. Yritin jo tässä vaiheessa valita puhelinhaastatteluun mahdollisuuksien mukaan eri alojen edustajia, jotta aineistonkeruu täyttäisi omalle tutkimukselleni monipuolisen sidosryhmän vaatimuksen.

Sähköpostikyselyä voi pitää määrällisenä menetelmänä ja se mahdollisti vastauksien keräämisen pienellä kynnyksellä. Kysymysten muotoilu ja tutkimuksen tarkoituksen alustaminen sähköpostikyselyyn alussa, antoi vastaajalle selkeän käsityksen siitä, ketä tutkii, mitä tutkii ja miksi tutkii. Vastaukset olivat joko suoria vastauksia kysymyksiin tai pidempiä omia ajatuksia avaavia vastauksia. Jokaisesta löytyi kuitenkin vähimmäisedellytykset ja pystyin poimimaan jokaisesta vastauksesta hyödyllistä sekä tutkimuksessa käytettävää tietoa.

Toinen menetelmä oli puhelinhaastattelu, jonka pystyi suorittamaan myös esimerkiksi Teams-videopuhelun välityksellä, joka vastaa laadullista aineistonkeruumenetelmää. Ennen haastatteluja mietin aineiston keräämistä talteen äänittämällä keskusteluja, mutta niiden litterointiin olisi mennyt paljon aikaa. Tein lopulta ennen haastatteluja selkeän rakenteen ja pohdin, miten lähestyn tilannetta, jotta saisin kerättyä tarvitsemäni tiedot. Käytin samoja kysymyksiä, kuin sähköpostikyselyssä. Tämä mahdollisti sen, että pystyin keskustelusta poimimaan vastaukset esitettyihin kysymyksiin. Vain yksi kysymyksistä oli ai-

heeltaan vapaamuotoinen eikä vaihtoehtoja ollut ennalta määritelty, joten oli helppoa saada tuloksia kirjaamalla haastateltavan vastaukset ylös.

Kyselyistä saatiin alustavia tuloksia sekä oppaiden käyttökokemuksista, että oppaiden toivotusta julkaisumuodosta tulevaisuudessa. Esteettömyyttä koskevien tietotarpeiden vastaukset saatiin kerättyä hyvällä menestyksellä. Sidosryhmien edustajat olivat sekä asuinpaikkakunniltaan, että toimenkuviltaan hyvin moninaisia, jolloin vastausten laatua voidaan pitää hyvin monipuolisena ja kattavana.

Tämä opinnäytetyö oli itselleni ensimmäinen näin laajamittainen tutkimustyö. Työn aloittamiseen, toteuttamiseen ja valmisteluun kului hurjasti aikaa. Tästä syystä minusta tuntui, että olen aina askeleen tavoitteestani jäljessä. Omalla kohdallani opinnäytetyö meinasi jäädä kokonaan tekemättä, mutta kiitos minua tukeneiden ja auttaneiden tahojen sain työni valmiiksi. Olen tyytyväinen opinnäytetyöni konkreettiseen työvaiheeseen ja siihen mitä minä samalla aiheesta opin. Minusta tuntui jokaisen haastattelun tai työvaiheen jälkeen, että olisinpa tehnyt tuon hieman paremmin, mutta koen silti saaneeni paljon jokaisesta hetkestä ja se onkin varmasti tämän työn suurin oppi. Itseni kehittäminen ja se, miten pystyn todistamaan osaamiseni jatkossa, esimerkiksi vastaavissa hankkeissa, antoi itselleni paljon uskoa tämänkaltaisiin tutkimustöihin. Olin todella motivoitunut täyttämään asetetut tavoitteet ja työn ohessa koin löytäneeni oman mielenkiinnon kohteeni tulevaisuuden työpaikkoja ajatellen. Opinnäytetyön toimeksiantajan löytäminen oli monen tekijän aikaansaama. Ollessani kuntoutuksessa suuresti heikentyneen näköni vuoksi tuli opinnäytetyön tekeminen Paralympiakomitealle puheeksi ensimmäisen kerran. Olen todella kiitollinen tästä mahdollisuudesta päästessäni tekemään yhteistyötä näin hienon organisaation kanssa. Vaikka opinnäytetyön aihe sovittiin jo ennen kesää 2022, niin pääsimme sen kanssa kunnolla vauhtiin vasta syksyn kuluessa. Syksy olikin kiireistä aikaa, niin kirjoitusprosessin, kuin haastatteluiden keräämisessä. Alustavia tuloksia esittelin työpajassa lokakuun 26. päivänä.

Tutkimusprosessi haastoi minua rikkomaan omat uskomukseni työn vaativuudesta ja opin työskentelemään pitkäjänteisesti sekä aikatauluttamaan työskentelyäni paremmin. Se on ollut itselleni suuri haaste ja palautuspäivät ovat tulleet liiankin tutuiksi. Opinnäytetyö oli itselleni se suurin haaste alkaen jo ensimmäisestä koulupäivästä asti. Koen vahvuutenani luovan työn ja tekemällä oppimisen, joita sain tässä työssä hyvin vapaasti myös toteuttaa. Sain ulkopuolelta luottamusta kykyjäni kohtaan ja tiesin saavani apua sekä neuvoja, jos niitä tarvitsen.

Oma liikuntatausta ja nykyiset tehtävät jalkapallon sekä paraurheiluseuran mukana antoivat hyviä valmiuksia tehtävään. Tutkimuskysymys käsitteli enemmän esteettömän raken-

tamisen kysymyksiä. Itselläni on kokemusta vain käyttäjäosapuolena, mutta siitä oli hyötyä haastattelutilanteissa ja näkökulmien arvioimisessa.

Tämä työ ja sen ajankohtaisuus nousi haastatteluissa useasti esiin ja sain positiivista palautetta. Sain kiitosta siitä, että olemme todella tärkeän aiheen parissa. Aiheen merkityksellisyys itsellenikin on suuri, koska omasta taustastani ja nykyisestä näkökyvystäni johtuen kamppailen arjessani ja harrastusteni parissa jatkuvasti samojen ongelmien sekä haasteiden kanssa. Mielestäni paras kuvaus esteettömästä liikuntapaikkarakentamisesta nousi esiin yhden haastattelun yhteydessä, jolloin henkilö kuvasi asiaa näin

Esteetön liikuntapaikka ei ole tarpeellinen vain erilaisten vamma ryhmien näkökulmasta, vaan mitä esteettömämpi liikuntapaikka on, sen helpompi ja turvallisempi on myös terveen ihmisen siellä liikkua.

LÄHTEET

Finlex. Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999. viitattu 16.11.2022 saatavissa

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Invalidiliitto. Esteettömyys. viitattu 10.11.2022 Saatavissa

<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys>

Paralympiakomitea muistio. viitattu 30.10.2022 Ei saatavilla

Liikuntalaki 390/2015

Mäkinen, J. 2018 Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018 viitattu 16.10.2022 Saatavissa

https://kihuenergia.kihu.fi/tuotostiedostot/julkinen/2019_jar_aikuisvest_sel71_85829.pdf

Liikuntaneuvosto. 2021. Kuntien soveltavan liikunnan palvelut kehittyneet viime vuosina vakaasti. viitattu 14.11.2022 <https://www.liikuntaneuvosto.fi/2021/09/22/kuntien-soveltavan-liikunnan-palvelut-kehittyneet-viime-vuosina-vakaasti/>

Soveltava Liikunta SoveLi ry. Mitä soveltava liikunta on? viitattu 12.11.2022 saatavissa soveli.fi/soveltava-liikunta/mita-soveltava-liikunta-on/

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. ICF-luokitus. viitattu 12.11.2022 saatavissa

<https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus>

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999

Rissanen, H. 2020. Esteettömyys, asetus ja tulkinnat. PowerPoint. viitattu 19.11.2022 saatavissa [https://www.hel.fi/static/liitteet-](https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Kaupunginkanslia/Vammaisneuvosto/Vammaisneuvosto/2020/rakennusvalvonta290920.pdf)

[2019/Kaupunginkanslia/Vammaisneuvosto/Vammaisneuvosto/2020/rakennusvalvonta290920.pdf](https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/Kaupunginkanslia/Vammaisneuvosto/Vammaisneuvosto/2020/rakennusvalvonta290920.pdf)

DUCO rakennuttaja Oy. Rakennustoimialan luonnekäsitteitä. viitattu 10.11.2022 Saatavissa <https://www.duco.fi/fi/Toimiala.html>

Peltovuori, M. 2016. Liikuntapaikkarakentaminen ja liikuntapaikkasuunnittelu kunnissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. viitattu 13.11.2022 saatavissa <http://docplayer.fi/30980470-Liikuntapaikkarakentaminen-ja-liikuntapaikkasuunnittelu-kunnissa.html>

Rakennustietosäätiö RTS. 2007. ESTEETÖN rakennus ja ympäristö. Turvallinen toimia ja liikkua suunnitteluopas. Helsinki: Rakennustieto Oy

Rakennustietosäätiö RTS. 2008. Infrarakentamisen yleiset laatuvaatimukset. Osa 4 Liikunta- ja virkistyspaikkojen rakenteet. Helsinki: Rakennustieto Oy

Sainio, A., Kehitysvammaliitto ry. & Opike. 2022. Avaimet selkokieleen. 1.painos. Espoo: Kehitysvammaliitto, opike.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Liikuntapaikkarakentaminen. viitattu 23.11.2022 saatavissa <https://okm.fi/liikuntapaikkarakentaminen>

Paralympiakomitea. Esteettömyystyöpaja liikuntapaikkajulkaisujen päivittämistarpeista. viitattu 1.11.2022 Saatavissa <https://www.paralympia.fi/tapahtuma/9955-esteettoemyystyopaaja-liikuntapaikkajulkaisujen-paeivittaemistarpeista>

Selkokeskus. 2021. Selkokieli. viitattu 20.11.2022 saatavissa <https://selkokeskus.fi/selkokieli/>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

National Disability Authority. What is universal design. viitattu 17.11.2022 Saatavissa <https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/>

Invalidiliitto. Joukkoliikenne viitattu 22.11.2022 saatavissa <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/joukkoliikenne/juna>

Universal Design. viitattu 22.11.2022 saatavissa <https://slideplayer.com/slide/4669603/>

Universal Design meets exit signs. viitattu 22.11.2022 saatavissa <https://universaldesignmeetstheexit.com/principle-3-simple-and-intuitive-use/>

Universal Design Slide. viitattu 22.11.2022 saatavissa <https://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/The-7-Principles/7-Principals-.pdf>

Wikimedia.org Tolerance for errors. Principle 5 viitattu 22.11.2022 saatavissa https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tolerance_for_Error.jpg

Abilitynet. The 7 principles of universal design. 2022. viitattu 22.11.2022 saatavissa <https://abilitynet.org.uk/news-blogs/7-principles-universal-design>

Wikimedia.org Size and space for approach and use. 2019. viitattu 22.11.2022 saatavissa https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Size_and_Space_for_Approach_and_Use.jpg

LEIKKISET. Rinnekoti-säätiön esteetön leikkipuisto. 2019. viitattu 23.11.2022 saatavissa <https://leikkiset.fi/referenssi/rinnekoti-saation-esteeton-leikkipuisto-espoo-2019/>

Paralympiakomitea. 2020. Luonto kaikille -webinaari viitattu 23.11.2022 saatavissa <https://www.paralympia.fi/ajankohtaista/uutiset/8532-luonto-kaikille-webinaari-esteettoemaestae-luontoliikunnasta-imagotekijae>

Suursuonpuiston vanhustenpolku. Opinnäytetyö. viitattu 23.11.2022. saatavissa https://www.hel.fi/static/hkr/helsinkikaikille/kirjasto/vanhustenpolun_kayttajakysely.pdf

Uudenkaupungin kaupunki. Esteettömyys. 2020. viitattu 23.11.2022. saatavissa <https://uusikaupunki.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/uimahalli/esteettomyys>

Hirsjärvi, S., Remes, S. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Liitteet:

Liite 1. Asiakaskyselylomake

Hei!

Alustuksena työn toteutukselle hieman pohjatietoa hankkeesta. Liikuntapaikkajulkaisujen esteettömyysselvitys -hankkeen tarkoituksena on selvittää oppaiden liikuntapaikkojen rakentamista ja esteettömyyttä koskevien tietojen ajantasaisuus sekä muutostarpeet. Näiden Selvitysten tulosten pohjalta on tavoitteena toteuttaa oppaiden julkaisuun tähtäävä jatkohanke.

1. Ovatko liikuntarakentamisen oppaat teille tuttuja ja oletteko Käyttäneet/tarvinneet niitä työssänne?
2. Millaisessa muodossa haluaisitte saada esteettömyyttä kuvaavaa liikuntapaikkarakentamisen tietoa ja ohjeistusta? (Nykyiset oppaat, yhteinen opas, nettisivut, muu alusta?)
3. Mitkä ovat mielestänne keskeisimmät esteettömyyttä koskevat tietotarpeet?
4. Mikä on toimenkuvanne/vastuualueenne, jossa työskentelette esteettömyyden parissa?

Liite 2. Liikuntapaikkarakentamisen neljä esteettömyyteen keskittyvää opasta

